

Sonja TOMOVIĆ-ŠUNDIĆ*

TEMELJNE IDEJE LUBARDINE LIKOVNE POETIKE

Apstrakt: Petar Lubarda, jedan od najznačajnijih slikara u našoj likovnoj tradiciji, bio je posvećen istraživanju svjetlosti i forme. Njegovo slikarstvo nastalo je iz potrebe da likovno predstavi svjetlost, ono nevidljivo svojstvo u vidljivim fenomenima. Bilo da je riječ o klasičnoj slikarskoj tehnici, kada dominiraju teme iz Crne Gore, ili apstraktnijem načinu izražavanja, njegova ideja jeste da prikaže spiritualnost koja leži u osnovi čulima dostupnog svijeta. Tim načinom Petar Lubarda je uspijevao da stvori originalan slikarski rukopis, utemeljen na njegovoj originalnoj likovnoj poetici.

Ključne riječi: svjetlost, forma, spiritualnost, vidljivost, likovna poetika

Petar Lubarda je napravio djelo koje po svojoj estetskoj vrijednosti predstavlja vrh crnogorskog slikarstva, slikar je koji je njenu istoriju i etiku uzvišeno predstavio, stvorivši djelo jedinstvene umjetničke snage. Od prve do posljednje slike, njegovo umjetničko djelo predstavlja skladnu umjetničku cjelinu, nastalu kao plod estetičkog koncepta utemeljenog na snažnoj umjetničkoj viziji.

Petar Lubarda je originalna pojava u našoj slikarskoj tradiciji, i kao ličnost i po prepoznatljivom slikarskom talentu koji je posjedovao. Ljubotinjanin, Cetinjanin, Balkanac u Parizu, građanin grada Beograda, kosmopolita po svojim slikarskim opredjeljenjima, jedna je od najsnažnijih pojava u svijetu južnoslovenske likovnosti; sa svojom osobenom

* Prof. dr Sonja Tomović-Šundić, Fakultet političkih nauka UCG

biografijom slikara-usamljenika, plemenitom porodičnom lozom, u kojoj je bilo visokih oficira, ministara, umjetnika i ikonopisaca, porodičnim tragedijama koje su trajno obilježile njegovo unutrašnje biće, melanholijom i patnjom koju je čuvao skrivenu i od koje se mogao osloboditi jedino slikanjem.

Tokom niza godina slikanja, Lubarda je napravio jedinstveni umjetnički poduhvat u našoj slikarskoj tradiciji. On slika pejzaže, mrtvu prirodu, portrete, Crnu Goru i Mediteran, istorijske bitke i prirodne pojave, mitsko-zodijačke simbole i fenomene prirode, koristi boju i liniju na samo njemu svojstven način, oduhovljuje sve što slika i svemu naslikanom daruje dar živo postojećeg. Bilo da koristi snažne kontraste boja ili se lako kreće u nijansama jednog kvaliteta, na svakom njegovom platnu vibrira neponovljiva lubardovska energija. Kao slikar koji dosljedno ne slijedi slikarske škole, istovremeno je i klasičan i moderan, uvjeren da se slikarsko platno opire svim pokušajima nasilnog disciplinovanja.

Ipak, slikar ne razvija nihilistički odnos prema svijetu, s onu stranu radosnog uživanja u životnu energiju. Djelovanje mistične energije života snažno ga obuzima, povezujući se s njegovim intenzivnim traganjem za smislom umjetnosti, pitanjem kojim se godinama bavio.

Slikarstvo Petra Lubarde plod je njegovog iskustvenog doživljaja, zasnovano na čulnim i estetskim istraživanjima na polju složenih međudnosa koji vladaju na liniji njegovog slikarskog bića, slike i realnog okruženja; i pored neuhvatljivog fundusa slike, koji čini njenu slojevitost jedinstvenom, i tako posebnom u oku posmatrača.

Uostalom, on smatra neophodnim da se orijentiše ne prema svijetu već prema vlastitom doživljaju svijeta, ne prema predmetu već autentičnoj slici predmeta, ne prema stvarnom već našim idejama o stvarnosti. Za Lubardu slikarska samo-svijest je ovlašćeno mjesto u kome se začinje ideja o slici, ona ideja koja je samo podstaknuta čulnim iskustvom. Lubarda hoće da istraži ne toliko stvarnost koliko zakone koji vladaju stvarnošću, ono što je opšte i što prebiva u pojedinačnom kao njegova unutrašnja suština. S druge strane, Lubarda je tako istančano osjetljiv za svjetlost i svjetlosne efekte, pravi je poklonik svjetlosti, zaljubljenik u njeno neuhvatljivo eterično zračenje.

Umjetnost je za Lubardu ono trajno u ljudskoj istoriji, nešto što se neće poput ideja i mišljenja rastopiti kao kula od pijeska na podlozi vremena, jer samo ljepota umjetnosti opstaje u vremenu. Lubarda koristi

likovna sredstva — formu, boju, liniju, figuraciju ili apstrakciju kao jezik kojim saopštava svoju duboku filozofiju života, nastalu u beskonačnom tkanju njegove bogate imaginacije.

Osnovnu ideju, vezano za umjetnost, slikar iskazuje riječima: „da i najapstraktnija umjetnost uvijek ima jedan siže”. I kada je Lubardino slikarstvo, ono je uvijek nastalo na podlozi njegovih strastvenih emocija i iskustava. Ali emocija je ovdje uvijek povezana s intelektualnim promišljanjem, filozofskim uvidom u prirodu stvari koji je on uspijeva da likovno vizuelizuje.

U našoj slikarskoj tradiciji Lubarda je posmatrao svijet oko sebe na način, naklonošću kojom je uspijeva da mito-istorijske teme prenese kao stvarnost na svojim platnima. Umjetnost je za Lubardu bila život, život je on shvatio kao umjetnost. Stiče se utisak da i kad slika to čini više po nekom umjetničkom nagonu nego po strogom umjetničkom proračunu, slika spontano, njegov pokret je smion u nanosu boje, u iscrtavanju linija na površini, sve da bi što iskrenije zabilježio umjetničku viziju.

Petar Lubarda se još prije Drugog svjetskog rata, tokom svog boravka u Parizu, upoznao s radovima kubista i fovista, oduševljavao slikarstvom Matisa, Braka i Pikasa. Ali i kad se njegova realistička koncepcija slikanja polako transformiše u apstrakciju, on uvijek ostaje poklonik boje, njenog mističnog emaniranja energije, ne oslobađajući nikad svoja platna njenog neobjašnjivog dejstva.

Slikarstvo Lubardino uslovno možemo i vremenski podijeliti na međuratni period u Beogradu i Parizu i poslijeratnu stvaralačku fazu. U međuratnom periodu, u četvrtoj deceniji XX vijeka, on u realističkom tonu pravi cikluse slika posvećene običnim ljudima, s izraženom socijalnom porukom. „Zaklano jagnje” (1937) je slika koja je uoči ratnih dešavanja metaforički najavljivala predstojeću katastrofu. U tom predratnom periodu karakteristične su takođe i realistične slike pejzaža Crne Gore i pokušaj da likovno uokviri svoja najranija sjećanja podneblja iz koga je ponikao, i to čistom bojom, koja je nezamjenljivi jezik likovne umjetnosti, koji neće izbjegavati čak i kad potpunije krene u apstraktan način izražavanja.

Period Drugog svjetskog rata Lubarda je proveo u njemačkom zarobljeništvu i taj neposredan sudar sa smrću, izolovanost u zatvorskom prostoru dali su novi pečat njegovom slikarstvu. Tako će umjetnik u

poslijeratnom periodu pronositi, kao duhovno zavještanje, ljepotu neobičnih crnogorskih predjela od Rijeke Crnojevića, Skadarskog jezera, vijugavih lovcenskih staza koje se presijavaju na blještavoj dnevnoj svjetlosti, ali i iskustva ratnih dešavanja, što će njegovim slikama dati novi zamajac prema mjerilima društvenoangažovane umjetnosti.

No, čuvena izložba 1951, kada on napušta Crnu Goru, biće važna godina u njegovoj slikarskoj biografiji. Od tog vremena Lubarda će više ili manje krenuti u formulisanje autentičnog slikarskog stila koji će ga učiniti prepoznatljivom pojavom u evropskoj i svjetskoj umjetnosti. Već tada naziremo njegov sve jasniji put prema apstrakciji, težnju da se oslobađa realističnog prikaza predmeta i eksperimentiše s elementima i formom čiste likovnosti.

Lubarda je sam definisao da je njegovo slikarstvo, i kada je apstraktno, uvijek vezano za neki siže, u njemu se može prepoznati stvarnost, i kad stvara djelo univerzalne poruke u njemu su prisutne lokalne vrijednosti. O tome Lubarda kaže: „Da bi umjetnik bio nacionalan, on de facto mora u sebi da prevaziđe osjećanje... Umjetnost donosi u isti mah oslobođenje i približavanje ljudi..., ali pripadnost jednom narodu donosi umjetniku jednu boju, jedan zvuk, poseban, bilo da na to utiče istorija njegovog naroda, bilo kraj, predio u kome živi, ili je živio”. Lubarda je svjestan činjenice da su „sva osjećanja u ljudskom rodu”, u prvom redu, nacionalna, patriotska, ljubav i mržnja, sreća i partija, u dubljem smislu slična. On govori o univerzalnim vrijednostima kulture i umjetnosti koje nastaju u svim geografskim prostorima i istorijskim etapama razvitka civilizacije.

Ipak, kao što je za njega apstraktan izraz nemoguć bez nekog odnosa sa stvarnošću i nikad nije apsolutna likovnost, tako je smatrao da se samo preko izvornog kontakta sa sopstvenim narodom, u kome se napor duha usmjerava prema „genezi savlađivanja i shvatanja biti života”, može doći do onog opšte-čovječanskog ideala. Lubarda je putovao od Beograda do Pariza i Indije, vječni nemir i promjena, upoznavanje s različitim kulturama, ali nikad, nikad on nije prestao da duhovno boravi u Crnoj Gori, zaboravi njene oblike i istoriju koja je u svakom trenutku bila njegova najprisnija misao i emocija.

Umjetnost, to je za Lubardu stvaralački nagon čije je rješenje, kako sam priznaje, tražio čitav život. U stvari, on je tokom svog umjetničkog stvaranja pokušavao da otkrije suštinu stvaranja uopšte, onu nepoznatu

silu koja govori kroz darovite umjetnike eruptivnom snagom i čini da slikar jeste njen prenosnik u vremenu.

Zanimljiva je Lubardina konstatacija o poslijeratnom revolucionarnom vremenu: „Dakle, čudnovato je da dolazi jedna revolucija koja negira štošta iz prošlosti, ruši stari poredak, ali očuvava bit prošlosti, pravi, vrijedni lik, minolog, onu srž života”. Lubarda je duboko svjestan paradoksa istorije da su njeni događaji nejasni sa stanovišta ljudske logike. Ali ono što on osjeća kao istinu vremena jeste mjerodavno. Njegov koncept umjetnosti on ukratko temelji na cjelovitom sistemu vrijednosti, u kome su sve kulturne, istorijske i društvene vrijednosti, mit i tradicija očuvani i mogu uvijek biti tema velike umjetnosti. Sve u narodnom biću zaslužuje pažnju, kao što i svaki pejzaž ili motiv iz stvarnosti ima autentično značenje za umjetnost i sve to se može izraziti ili na realističan način ili apstrakcijom ili njihovom kombinacijom kao formom u kojoj se umjetnički sadržaj može najbolje predstaviti.

Pri tome, u Lubardinom imaginarnom svijetu prisutne su teme iz istorije, mito-poetskog iskustva, običajne tradicije i etike Crne Gore, ali i potreba da kao umjetnik bude angažovan u savremenosti. Lubarda je smatrao da umjetnost ima pored estetskog smisla i snažnu društvenu ulogu. Njega privlače „džinovski spektakli... eksplozije pomjeranja brda i blještavi sjaj razmravljenog kamena”, ali i teme iz društvenog života, naročito one kojima se izoštrava naše čulo za socijalnu pravednost: „Mnogi umjetnici misle da se ne bave politikom, niti da njih to interesuje. Ali bez obzira na to što se brane, nema čovjeka nepolitičkog i političkog, nego je to uvijek jedan proces koji mora da na čovjeka utiče”.

Hronološki gledano, u Lubardinom slikarstvu postoje različiti slikarski periodi u kojima razvija svoj osobeni način slikanja, ali je i uvijek prisutna, otvoreno ili prikriveno, njegova reakcija na društvenu stvarnost. Naročito će se nakon II svjetskog rata intenzivno baviti društvenim zbivanjem, ispoljavajući snažno ideju da je umjetnik takođe i homo politikos, osoba zainteresovana za društvena kretanja i učešće u javnom životu. U dubljem smislu, Lubarda vjeruje da je čovjek biće zajednice, što u suštini nije nova ideja, ali se kod njega ona ispoljila na slikarski način. On smatra da je umjetnik obavezan da svojim umjetničkim djelom reaguje kritički na društvenu stvarnost, s humanističkom porukom i osudom svakog oblika zla i nasilja.

Lubarda je specifičan u našem slikarstvu i po svojoj snažnoj potrebi da objasni smisao umjetnosti. S jedne strane, on slijedi moderne umjetničke pravce od fovizma do kubizma, strukturalizma, futurizma i daizma. Oduševljava se Brakom i Pikasom, a danima je opčinjen posmatranjem Sezanovih djela, ali i djelima klasičnih majstora: „Voleo sam mnogo Rembranta, jako mnogo El Greka... To kako je slika urađena, to je fasada nečega, a šta je to što goni na slikanje i zašto čovjek stvara tu umjetnost? To je problem koji me je počeo mučiti. To je problem na koji nijesam umio odgovoriti”. U svom autopoetskom zapisu, Lubarda je sam definisao svoj umjetnički eros i neobjašnjivu stranu slikarskog nagona. Njegovo slikarstvo tokom cijelog života bilo je nastojanje između ostalog i da se odgonetne istina stvaranja. Obuzet stvaralačkom energijom do dna, slikar je pokušavao da odredi njene domete, ali i pruži sebi i drugima argumente u prilog rješavanja njenog zagonetnog karaktera.

Tako je Lubarda, naročito u poslijeratnom periodu, sve inventivnije tragao za novim formama likovnog jezika, posvećujući im u svojim tematskim ciklusima posebno mjesto, naročito od slikarskog zamaha 50-ih godina XX vijeka. Tu su likovi Njegoša, Vuka Mandušića, pejzaži stare Crne Gore i Mediterana u njihovim živopisnim bojama. U ovom periodu on je takođe okrenut i prirodi koja ga snažno inspiriše, pa slika: Rijeku Crnojevića, Cetinje s okolinom, ljubičaste stijene i plave vrhove, kamene pučine crnogorskog pejzaža. U ovom periodu privlače ga mito-istorijske teme, slika velike kompozicije: Vučji do i Kosovski boj i cijeli ciklus posvećuje kosovskim junacima, zanimaju ga događaji iz revolucije, slika „Sutjeska” i značajne borbe iz II svjetskog rata.

Već od ranih pedesetih godina, on usvaja apstrakciju kao način izražavanja. Tada nastaju neka od njegovih najvrednijih ostvarenja, kao što su „Noć u Crnoj Gori”, „Mediteran”, zatim čitav spektar slika posvećen bikovima, konjima, zmajevima i izvanredno uspješan prikaz zodijskih znakova. Njegova mašta je sve više okrenuta tajanstvenom kosmičkom prostoru, kao na platnima „Put u kosmos”, „Let u prostor”. Već šezdesetih godina on je specijalista da snagom jedne boje, naročito crvene ili smaragdno-zelene, izrazi svoje emocije i fantastične projekcije, kao u „Sunčanom zmaju”, „Zelenom zmaju” i različitim kompozicijama, poput onih: „Zeleni lav”, „Plameni grifon”, „Let ka suncu”, „Crveni zmaj”, sve do umirujućih slika „Balkanska maslina” (1968) i „Zalazak

sunca u Baru”, u kojima će se na apstrakciji, ali na podjednako prisnan način vraćati svojim starim pejzažnim temama iz Crne Gore.

U Lubardinom slikarstvu posebno mjesto zauzima ciklus „Dosta krvi, dosta ubijanja”, napravljen za Spomen-park „21. oktobar” u Kragujevcu, gdje ispoljava veliko slikarsko protivljenje nasilju i ludilu ratovanja. Njegove „Utvare straha”, „Humke”, „Bezlični stroj”, „Noć uoči tragedije”, „Streljanje” predstavljaju snažnu umjetničku osudu nemilosrdnog ubijanja, opomenu da se strašni događaji više ne ponove na pozornici istorije.

Lubarda je od pejzažiste i portretiste prešao dug put do slikara koji ima jasnu društvenu ulogu, od slikara mita do slikara angažovanog na društvenim promjenama, od slikara fantastičnih bića naseljenih u njegovoj mašti, do slikara realnih i zastrašujućih događaja, od slikara klasičnog izraza, do slikara apstraktnog jezika. No, bez obzira na temu i odabrani stil slikanja, on je uvijek bio u stanju da nam poetski prenese priču, siže koji je uvijek imao povod u nekoj objektivnoj ili subjektivnoj realnosti.

Tako će svoje shvatanje umjetnosti obrazložiti riječima: „Umjetnost, ako želi da izrazi jednu stranu života, doživljaj, ne samo optički nego i onaj psihički, onda umjetnost nužno traži jednu posebnu kombinaciju, jednu likovnu optiku ali i optiku duha u isti mah”. Lubarda je i sam svjestan da je umjetnost stvar duhovna i da u idealističkom smislu duhovna supstanca kao *res cogitans* ima prevagu nad njenim ispoljavanjima u materiji; zato i kaže: „Mi razlikujemo u umetnosti epohe i kulture, sigurno po svojim formama, ali to nas ne sme zbunjivati, kao merilo vrednosti: suprotstavljajući jednu formu naspram druge videćemo da su one „kostim”, a ispod je kreativni duh koji je večno živ — i taj vitalitet duha nam nudi svoj stvaralački potencijal — i ukoliko ga vidimo, pročitamo, čujemo, on nam otkriva dublju razložnost tih odnosa i ravnoteža, taj duh je pokretač bio i omogućavao svim stvarateljima da vide jasno svoje doba i vreme”.

Lubarda je razumijevao duhovnu realnost koja se nalazi ispod površine vidljive prirode, osjećao njenu vječnu energetska moć u sebi i oko sebe — „umjetnost je za njega konkretizacija ljudske misli, i ako je u njoj nešto čisto, samo je to čisto”. Slikanjem se ljudska misao pretvara u jezik boje koja djeluje na posmatrača, vizuelni znak — simbol u koji je ulivena duhovna strana njegovog autora. Lubarda je svoje ideje o

svijetu iskazivao likovnim jezikom, uspješno pronalazeći vidljivim oblicima prirode ili istoriji ono što se krije u njihovim dubinama i što se ne može predstaviti na drugi način osim čistom likovnošću, kao onaj nevidljivi duhovni kvalitet. Tim načinom Lubarda je stvorio jedinstvenu slikarsku kompoziciju, u kojoj se ističu njegova remek-djela, po kojima će postati jedan od najznačajnijih slikara naše epohe.

Za Lubardu je slikarstvo stvaralačka aktivnost kojom je htio da obuhvati vidljivost, apstrahuje je iz realnosti i uvede je u medijum umjetničkog djela. Tim načinom, slikar je prikazao čistu vidljivost u čulnosti materije, onu vidljivost koja izmiče našem uobičajenom opažanju. Slikar je majstorski prenio suštinu prirode u vidljivost slike. On gleda u suštinu i to viđenje izražava ne kao misao ili pojam već kao čistu sliku kroz koju se vidi stvarnost. Priroda je tako postala od udaljenosti čista dohvatljivost, konkretna kao slika ili prikaz slike.

Umjetnost nije podražavanje prirode, još manje je njeno preobražavanje slikarskim sredstvima. Umjetnost je proizvođenje kao oblikovanje vidljivog, posredstvom mašte i slobode. Umjetnik proizvodi jedan novi svijet čiji cilj nije samo estetski, da postavi ljepotu, već još više da uspostavi istinu. Ali to nije egzaktna istina, već umjetnička istina kao istina umjetnosti, istina jednog umjetničkog svijeta u svojoj neponovljivosti. Umjetnost ne služi ljepoti, ona nastoji da izrazi sve vrijednosti života, i zato je istina života. U hajdegerovskom smislu, umjetnost je uspostavljanje istine, sebe-postavljene istine u medijumu umjetničkog djela. Razdvajanjem umjetnosti i ljepote, Lubarda je odvojio estetsko i umjetničko područje, utoliko što on nije zatočenik ljepote, već prije svega istine.

Kod Lubarde se obnavlja stari problem smisla umjetnosti, ona ne može biti samo mjesto gdje se ispoljava ljepota, već prije svega topos istine. U prostoru umjetnosti ukotvljena je istina kao njen duhovni sadržaj. No, istina umjetnosti nije informacija o svijetu u kome živimo, uvid koji se zadržava na površini stvari, već znanje koje zalazi u suštinu vidljivog svijeta. Time se ukazuje na činjenicu da se umjetnost može objašnjavati samo iz nje same, a ne putem zadatih svrha koje bi određivale njen zadatak kao nešto njoj spoljašnje. Slika sadrži u svojim elementima svoju samo-svrhu, ona je čuvar svog vlastitog smisla. Samom bojom se na slici ne izražava ništa, već se umjetnički smisao slike uspostavlja vezom među bojama i elementima slike.

Umjetnost je život, više od svakog konkretnog života ili naših pojedinačnih uvida u njegovu složenost. Ona nas izvlači iz vremena realnosti u imaginarno vrijeme, čija je suština potpuno različita. Ulazak u prostor slike je istovremeno izlazak iz vremena u bez-vremenost. Umjetnost nas uči tom ulasku u kojem se oslobađamo zakona fizike. U tom smislu, slikarstvo je čista forma u kojoj je zasijala duhovnost, pa je duhovnost ovdje dobila formu vidljive realnosti. Jer umjetnik, koristeći samo slikarska sredstva, ovaploćuje duhovno kao čistu materijalnost.

Umjetnost je uvijek umjetnost, a nikad priroda, kao što je tvrdio Kandinski da apstraktna umjetnost „odustaje od predmeta i obrade predmeta”, stvarajući samo sobom vlastite izražajne forme. Ona uspostavlja jedan novi svijet, svijet slike, koji nikada nije postojao u realnosti, ili preciznije — slikarstvom se do izraza dovodi neka dotad ne-postojeća realnost. Prirodni svijet i umjetnički svijet postoje kao dvije paralelne realnosti, pri čemu umjetnost jeste isto toliko realistična koliko i priroda. Odnos između umjetnosti i prirode je poseban, pa umjetnik ne odražava prirodu, već postavlja novu realnost umjetničkog svijeta. Umjetničko djelo zato neće biti nalik prirodi, ono uvodi onostranost u kojoj se ništa spoljašnje ne reflektuje kao u ogledalu.

Priroda je umjetničko djelo Boga, umjetnost je proizvod umjetnika. Ako Bog stvara prirodu, tvorac umjetnosti jeste umjetnik. Tako onaj prirodni i umjetnički poredak imaju različite autore. No, ono što ih povezuje jeste moć da pro-izvedu jednu do tada ne-postojeću stvarnost, koja je prije čina stvaranja postojala samo u umu njihovog tvorca.

Umjetnički stvaraoci XX vijeka postali su mislioci koliko i tvorci. Konceptualizam savremene umjetnosti nije više samo jedan od umjetničkih pravaca epohe već duhovni stav umjetnika koji ima ideju kao apriori izvor umjetničkog rada. Kao kod Brake ili Pikasa, umjetnik se oslanja na ideju o umjetnosti prije same umjetnosti. Umjetnost je tako, prije svega, način mišljenja. I to mišljenje u slikama je takođe jedan conceptus prirode, ne kao suprotnost mišljenju i pojmu već kao nova mogućnost mišljenja koje se ne služi intelektualnim procedurama, već slikovnim mogućnostima estetskog opažanja.

Diskurs o kraju umjetnosti koji je obilježio naše vrijeme, podstaknut hegelovskom vizijom umjetnosti je pitanje o smislu umjetnosti? Sva-ko vrijeme iznova postavlja pitanje: Šta je umjetnost? Naša predstava o umjetnosti došla je do tačke u kojoj se razmišlja o ne-umjetničkom i

ne-lijepom kao mogućem prostoru nove umjetnosti. Eksperimenti s formom, temama i načinom slikanja doveli su do stvaranja novih izražajnih mogućnosti koje odgovaraju našim potrebama i shvatanjima umjetnosti. Umjetnost više ne služi ljepoti niti je u funkciji ljepote, njen cilj je istina, kao hajdegerovski rečeno postavljanje sebe u djelo istine. Oskudnost duhovnosti u kojoj živimo bez-smisleno po-sebi, ali i smisao, i taj smisao možemo dosegnuti jedino u umjetnosti.

Umjetnost je forma duha koji je pronašao izražajnu formu čulnosti. Time se briše svaka pomisao o formalizmu umjetničkog djela jer je ono u isti mah jedinstvenost forme i sadržaja. I upravo je vidljiva forma tačan prikaz duhovnog sadržaja čiji je izraz. Duhovnost posredstvom slikarstva izlazi na svjetlost dana, kao slikovna forma ili u formi slike. Umjetnik misli u slikama, on vidi u slikama, stvara u slikama, osjeća u slikama i tu slikovnost kojom misli, osjeća, doživljava prenosi u prostor umjetničkog djela. Za njega, boja je jezik, baš kao što je za muzičara ton, i on slikovnim mišljenjem, koristeći specifično svojstvo koje svaka boja ima kao unutrašnju energiju, pravi nova sazvučja i kompozicije. Pri tome, on ne rađa boje nasumice na platnu, već koristi njihove prirodne energetske kvalitete da bi nam predočio likovnu viziju svijeta.

Jedan od najvećih slikara XX vijeka Pikaso zapisao: „Kad slikam, ništa drugo nemam na umu dâ da pokažem ono što sam našao, a ne ono što tražim”. Priroda i umjetnost su različite stvari utoliko što se umjetnošću izražava ono što nije priroda. Između umjetnosti i prirode ne stoji znak jednakosti. Umjetnost ne znači čin traženja istine, zato baš što je pro-nađena istina, ono do čega se došlo umjetničkim mišljenjem. Slikanje nije traženje, već slikarski izraz onog što je nađeno, gotov rezultat traganja ne toliko za ljepotom koliko za istinom. Istina postaje realnost svijeta slike, oslobođena potrebe za upoređivanjem s prirodom. To više ne-bitu-odnosu s prirodom, već u odnosu prema u-sebi-postavljenoj-istini slike postaje ključ za razumijevanje istine u životu slike.

Slika je forma i taj formalizam kod Lubarde izraz je onog što je slikar imao u vidu prije samog čina stvaranja. Slikareva intencija pretočila se u formu koja ima živost koliko i sam život, život forme ili forma života u kojoj je sadržana suština. Lubarda je našao pogodan jezik da izrazi svoje shvatanje svijeta, originalnu viziju, koristeći slikarsku formu. Stvorene forme ne postoje nigdje u realnosti kao takve; one su integralni dio slikareve intuicije, a ulivene u oblike i boje dobijaju oblik realnosti.

Svako Lubardino platno predstavlja zasebnu kompoziciju, svijet za sebe, a opet sve zajedno, kao i kod svih velikih slikara, sačinjava jedinstveni poredak. Cijeli opus, bez obzira na uspone i padove slikareve, čini organizovani poredak u kome se pokazuje jedan svijet — Lubardin svijet. Kada otvorimo oko za gledanje i dušu, ulazimo u zonu, paralelno postojeću sa zonom realnih iskustava, da bismo dodirnuli vanvremeni duh formi. One se rađaju jedna za drugom u svojoj koloritnoj oživljenosti i raznovrsnim spojevima sačinjavajući čudesnu zonu umjetnosti.

Slikar stvara slikajući i slika stvarajući, tako da je umjetničko djelo posljedica rada samo njemu svojstvene slikarske imaginacije. Imaginacija je slobodna i rad imaginarne svijesti jeste slobodan od zakona prirode. Čin stvaranja nosi sobom energiju strasti za ljepotom i istinom. Začarani magijom stvaranja sve do smrti, umjetnici kao zatočnici robuju nevidljivim gospodarima. U tom svijetu fantastike, u kome se stvara jedan fantastičan realizam stvarnog, sve je nastalo na podlozi imaginacije. Ali fantazija je ovdje posebna moć fantastične uobrazilje kojom se misli u slikama i ta slikovitost svijesti prevodi se u tačno određenu formu. Umjetnik bira formu, njegova imaginacija kao snažna riječna bujica pronalazi odgovarajuću vizuelnost kojom se ulazi u realnost postojanja.

Zato je čin stvaranja umjetnikovog magično neobjašnjiv, ima vlastitu logiku da bi putem fantastike prerastao u realnost. Svijet se posmatra s razine jedne nesvakidašnje upotrebe svijesti, ne samo kroz naša čula i razum već i kroz moć fantazije, iz onog vrela iz kog potiču mit i umjetnost, ta dva različita a opet u korijenu slična poriva u traganju za istinom. Umjetnost nas uvijek uvodi u polje metafizike, pa metafizička pitanja prate umjetnost od njenog nastanka. Umjetnost je „otkrivanje bića” koje je transcendirajuće za svaku mogućnost tumačenja i jednoznačnosti. Ona spaja prošlost kroz ono što je čudno, savremenost kroz ono što je fantastično, budućnost kroz ono što je čudesno. Trijada čudno — fantastično — čudesno odgovara vremenskom nizu prošlost — sadašnjost — budućnost, i time se umjetnost približava svom idealu da preko fizike dođe do meta-fizike.

Umjetnost nastaje u najstarijoj, takoreći primitivnoj razini ljudskog duha, u njegovoj ranoj fazi. Uobrazilja i jeste ta prvobitna svjetlost naše svijesti iz koje se rađa mit, religija i umjetnost, sposobnost da dodemo

s onu stranu vidljive događajnosti, u polje tajanstveno koje leži u kori-jenu pojavnosti.

Lubarda je intuitivno slijedio stare poetike i shvatanje umjetnosti, za-četo još kod Aristotela, po kome je vjerodostojnost ono što umjetnost čini umjetnošću. Naslikano ima ubjedljivost koliko i predmeti iz real-nog iskustva, tako da realizam na njegovim platnima počiva na ubjed-ljivosti vizije koju je uspio da izrazi. Ono što nije iskazano bojom i sli-kom, za njega ne postoji ili postoji samo ono što uspijemo da izrazimo slikom. Tako umjetnik ne slika ono što je vidio, već ono što vidi sjeća-jući se viđenog u svojoj uobrazilji. To je način na koji se slikareva svi-jest sjećajući vraća proživljenom životu da bi se sve ponovo proživje-lo, odnosno oživjelo na platnu. Nema na Lubardinim slikama nijednog poteza koji nije zasnovan na realnosti, ali tako da je on transponovao stvarnost u jednu meta-stvarnost. Iluzija slike uvjerljiva je koliko i re-alnost, pa je ono što je nevjerovatno, posredstvom umjetnikove fanta-zije postalo vjerovatno i estetski upečatljivo.

Lubarda potvrđuje tezu da stvarati znači dvostruko živjeti, u nepo-srednosti postojanja po zakonima prirode i u živosti imaginacije po na-čelima slobode. I to produžavanje života čini život polifonim, kao ne-vidljivo tkanje paralelnih mogućnosti, svih onih smislova koji bi bez unutrašnjeg dijaloga kroz umjetnost ostali nijemi.

Kao i svi veliki proroci i pjesnici, Lubarda vjeruje u čarobnu moć umjetničkog stvaranja. Sve što se odvija u realnom svijetu postoji da bi postalo tema umjetnosti, pa je ulazak u polje umjetnosti mogućnost da događaji i stvari poprime oblik besmrtnosti. Ono što je u stalnom pokretu u prirodi zaustavljeno je magičnim pogledom umjetnika, po-stavši sleđena realnost. Ali realnost slike ne podliježe vremenu niti se bilo koji oblik vremenitosti i trajanja može na nju primijeniti. Iščupana iz srca realnosti, slika bivstvuje na jedan nad-vremeni način. U svije-tlu slikareve intuicije stvarnost je dobila bez-vremeno slikovno trajanje.

Na platnima Petra Lubarde naročito je izražen energizam boje. Kao što je moguće govoriti o energiji riječi — verbalnom energizmu, uočava-mo da on poznaje suptilnu energiju boje, koristeći njen jedinstveni energetske potencijal. Njegove slike predstavljaju dovršene cjeline s jed-nostavnim zračenjem. Gravitaciono polje slike emituje se široko u pro-storu i vremenu, privlačeći posmatračne nevjerovatnom snagom. Sve za-jedno komponovano je tako da slika svjedoči o Lubardinom strastvenom

istraživanju života, što je uvijek predstavljao emanacijom boje i njenom energijom.

Slikarski opus umjetnika s Ljubotinja, stoga nas ne ostavlja ravnodušnim. Djeluje! Lubarda zna kako da to postigne i da eros stvaranja koji je sam osjećao prenese na posmatrača. Ne povinjavajući se toliko umjetničkom i zanatskom oblikovanju, on je više težio dejstvima nego estetskim pravilima. Slike su svjedočanstvo da se bit stvaralačkog nagona pokazuje u radosti života koje trijumfuje u bojama i njihovom vitalizmu, tako da nikakva sila spolja tu klicu života ne može zatrijeti.

Kad se jednom slikanje pretvori u stil življenja, ono se više ne može isključiti, osim smrću autora. Lubarda je bio to, slikar i poslije svega samo slikar. Umjetnički damar njegov je jak koliko i vodopad koji se s neopisivom bukom stropoštava da bi bio umiren u toku rijeke. On je znao da čita šifre stvarnosti i da te tajanstvene hijerogliffe postavi u simboličku ravan. Ako ne postoji ništa što je fantastičnije od stvarnosti, onda umjetnik fantazijom dokučuje njeno pravo značenje. Autentičnost njegovog viđenja svijeta dokaz je da umjetnička istina nije podređena istini svijeta. Umjetnik postoji da bi slikao i slika da bi postojao. Slikanje kao dar života, sam život koji se prenio na stranu umjetnosti, slikanje kao snop svjetlosti kojim se osvjetljava tajna postojanja. Pri tome, fikcija nije odnijela prevagu nad fakticitetom, riječ je o njihovom mističnom sjedinjenju posredstvom umjetnosti. Tako smo u prilici da prisustvujemo ne svijetu kakav jeste već onom svijetu koji nam autor otvara s ciljem da pažljivije dođemo do sebe samih.

Sonja TOMOVIĆ-ŠUNDIĆ

FUNDAMENTAL IDEAS OF THE LUBARDA'S ART POETICS

Summary

Petar Lubarda, one of the most significant painters of our painting tradition was dedicated to the study of the light and form. His painting originates in the need to visually present the light, that invisible feature in the visible phenomena. Whether it is about the classic painting technique, where dominate themes from Montenegro, or more abstract mode of expression, his idea is to bring out the spirituality which underlies the sense perceived world. In this way, Petar Lubarda has succeeded to create an original writing in painting, grounded in his original art poetics.

Key words: light, form, spirituality, visibility, art poetics

